

N. MANDL ERIKA

SZÍNHÁZI NEVELÉS ÉS KÖZÖNSÉGNEVELÉS A KAPOSVÁRI EGYETEMEN

Absztrakt

A tanulmány első részében a kaposvári Csiky Gergely Színház gyermek-, beavató és iskolaszínházi hagyományait mutatom be. Érintőlegesen szó esik a tágabb régió beavató színházi előzményeiről, modelljeiről, ezen belül a kaposvári színház régióbeli szerepéről is. Az ismertetésben bemutatásra kerül az a gyermekszínházi műsorkoncepció, amely a kaposvári rendezőegyeniségek egyéni művészi törekvéseit, formakísérleteit is tükrözi. A történeti áttekintésben szó esik Németh Antal színház-pedagógiájáról, majd az 1970-es, 1980-as, 1990-es években kibontakozó rendezőgenerációk gyermekszínházi nyelvéről (pl. hogyan jelentek meg a tudatos közönségnevelő törekvések az előadások látványvilágának elemeiben, az előadások szöveges és metakommunikatív utalásrendszerében stb.), valamint a kaposvári gyermek-, és ifjúsági közönséggel való találkozási formáikról. A visszatekintésben hangsúlyt kap az a dél-dunántúli mikrokörnyezet is, amelyben ezek a gyermekszínházi tradíciók, illetve a közönségnevelés évtizedek alatt formálódott metódikája meggyökeresedhetett.

A tanulmány második részében a közelmúlt és a jelen alkotói szándékai kerülnek bemutatásra, valamint azok az együttműködési formák, amelyek keretében a színházi alkotók az egyetemi oktatókkal karöltve egyetemi kurzusok keretében ismertetik meg a hallgatókkal a különböző gyermek- és ifjúsági előadások jelrendszerét. Az ismertetésben elsősorban egyetemi előadások és szemináriumok (*Színházi élmény feldolgozása, Kreatív alkotóműhely*) tematikájának bemutatásán keresztül jelennek meg azok a modellek és feldolgozási formák, amelyek lehetőséget biztosítanak arra, hogy a hallgatók mélyebben megismerjék egy színházi előadás hatáselemeit: látványelemek (jelmez, kellék, díszlet, fények), zenei elemek-színpadí zörejek-csend, színészi játék, rendezői koncepció stb.

A közlemény utolsó részében a *Kreatív alkotóműhely* című kurzus néhány foglalkozásmodellje kerül bemutatásra, amelyekben a közös alkotómunka keretében, a mesék dramatizálása során sokféle előadási technikával ismerkednek meg a hallgatók, a tanult színházi hatáselemekkel játszva, kísérletezve.

Kulcsszavak: közönségnevelés; iskolaszínház; Csiky Gergely Színház, Kaposvár; gyermekszínházi műsorstruktúra; Kaposvári Egyetem; kreatív alkotóműhely

1. A beavató színház hagyományai Kaposváron

Köztudott, hogy 1945 után a határmenti megyék a színházi kultúra tekintetében is hátrányos helyzetben voltak. Röviden szeretném bemutatni, hogy a sokáig nehezen megközelíthető, a színházi fősodrástól távol eső megyeközponban, Kaposváron kiknek volt köszönhető az izgalmas színpadi műhelyek mellett felnövő mindenkori „közönségnevelő program” kidolgozása és működtetése. A határ menti megyék többségében sokáig nagyon szűk színházértő értelmiségi közönségről beszélhetünk, ezért színházaik kevés rendszeres bérlettulajdonosra számíthattak. Az említett okok miatt az érintett társulatoknak fel kellett nevelniük a közönségüket, így történt Somogy megyében is. Ebben az elzárt helyzetben került Kaposvárra 1956 őszén Németh Antal „színházpedagógus-rendező”, akit korábbi nemzeti színházi igazgatósága után állásvesztésre ítélték, s tizenkét év után „száműzetése” részeként kapta meg a kaposvári rendezői állást. Ő már nemzeti színházi igazgatósága alatt is indított iskolaszínházi sorozatot klasszikus magyar drámák színpadi adaptációiból (vö. *Selmeczi*, 1991; *Kávási*, 2018, 131–135), majd Kaposváron is folytatta ezt a kezdeményezését, ennek részeként került színre Vörösmarty Csongor és Tündéje, itt ő rendezte meg először (*Balogh*, 2015, 94–95). Előadásai előtt ismeretterjesztő bevezetéseket tartott rendezői műhelytitkairól, különösen szokatlanabb formavilágú színpadi adaptációk esetén. Így tett például a kaposvári 1957-es Thornton Wilder *A mi kis városunk* című darab bemutatója előtt is, a következő gondolatokkal felvezetve az előadást: „Kedves Közönség! Amikor itt összegyűltek a főpróba estéjén, bizonyára olyan érzés fogta el Önöket – látva a kopár, üres színpadot, felhúzott vasfüggönyt, azt gondolták, nem is lesz főpróba [...]. Szerzőnk, Thornton Wilder Kínában nevelkedett, és ott ismerkedett meg ezzel az előadási formával [...]. Ez a kis pódium mindent jelent. Lesz egy rendező, aki mindent elmagyaráz [...]. A többi az önök képzeletére van bízva. A XX. század képzelete ellustult, hozzászoktatták a színpompás díszlethez és ahhoz, hogy ne csak jelzéssel utaljanak a díszletre. Ezt az elaltatott képzeletet kell felébreszteni mindenkinek, hogy ezt a darabot teljes nagyságában és értékében felfogják. [...] Az emberi lét legmélyebb kérdéseire nyúl hozzá, de ezek nem morzsák Homeros asztaláról, nem hősök lépnek fel, hogy emberfeletti hősiességről tegyenek tanúságot, itt egyszerű emberek lépnek fel, mint amilyenek mi vagyunk. Teljesen élő, hús és vér emberek. Egyszerű történeteket fognak látni, egyszerű emberek egyszerű sorsát, egyszerű szavakkal elmondva...” (*Németh*, 1957). Zách János kérésére továbbképző stúdiót

is működtetett a társulat részére, és ebbe bevonta az operettszínészeket is (Balogh, 2015, 96. o.). Rendezői munkatílusáról sokat elárulnak a kaposvári színház próbarendjeibe írt megjegyzései is, amelyekből leginkább az a törekvés sugárzik, hogy a mindenkori társulati és technikai adottságokhoz képest művészi értelemben is a legtöbbet próbálta kihozni az előadásokból (1. kép).¹

részeres kör Kósa	
PRÓBATEREM	
Németh Antal Hagyomány	<p>11. 12. - Cs. és T. - Szám beállítások</p> <p>9⁰⁰ - Barcs - Olyan</p> <p>10³⁰ - 11. 12. - Cs. és T. - János - János - János - János</p> <p>11 - 11. 12. - Cs. és T. - János - János - János - János</p>
	<p>11 - 11. 12. - Cs. és T. - János - János - János - János</p> <p>a művészi és eljárási a művészi művészi - kérdés és válasz.</p>
	<p>Felkérem a Cs. és T. szereplőit, hogy szerepeikkel behatóan foglalkozzanak mind vasárnap, mind pedig hétfőn, mert a keddi jelmezes-maszkos házfőpróbában előadás-szerű hibátlan alakításokat szeretnék látni.</p>
DU.	Göngyösi - Ágnes
Tár	11. 12. - Cs. és T. - János - János

1. kép: Németh Antal próbarend-bejegyzése a Csongor és Tünde kaposvári házi főpróbájához (Forrás: Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Kaposvár – A Csiky Gergely Színház archívuma)

Németh Antal színháztudós is volt, rendezői korszaka előtt külföldön tanulmányozta a hazai színháztól alapjaiban különböző „látványszínházi” formákat, fénydramaturgiai megoldásokat (N. Mandl, 2012, 13, 37–42), és a keleti és nyugati bábjáték összehasonlításával is komolyan foglalkozott. Rendezéseiben különösen sokat foglalkozott azzal,

¹ A rendező bejegyzése a következőképpen szól: „Felkérem a »Cs. és T.« szereplőit, hogy szerepeikkel behatóan foglalkozzanak, mind vasárnap, mind pedig hétfőn, mert a keddi jelmezes-maszkos házfőpróbában előadás-szerű hibátlan alakításokat szeretnék látni. Dr. Németh Antal” Németh Antal próbarend-bejegyzése a Csongor és Tünde kaposvári házfőpróbájához. Az évadnyitó bemutató előadás próbarendje. Kézirat. Bemutató: 1956. szeptember 14. Lelőhely: Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Kaposvár – Csiky Gergely Színház archívuma.

hogy a „képzelet játékait”, az álmok szféráját hogyan lehet színpadon megjeleníteni (vö. *Székeley*, 1994, 12, 13–15.). Témánk szempontjából fontos, hogy állásvesztése után kilenc évvel először a Népművészeti Intézetben kapott állást. Az intézet feladata az amatőr bábcsoportok módszertani segítése volt, többek között szórakoztató, de tudományos tanfolyam jellegű előadássorozatokkal. Mivel a távol-keleti bábos műfajokat Németh Antal ismerte a legmélyebben nálunk (*Németh*, 1955; vö. még *Németh*, 1988; *Balogh*, 2019, 5–16), őt is felkérték. A tanfolyam keretében 1955-ben – a vásári bábjáték stílusát és eszköztárát alkalmazva – színpadra állította a Ludas Matyit (látvány: Pekáry István).²

Balogh Géza visszaemlékezése Németh Antal intézeti, kaposvári, valamint pécsi rendezői időszakára is vonatkoztatható: „minden részletre kiterjedő, precizitást követelő, hol higgadt, (...) hol indulatos instrukciói úgy törtek föl belőle, ahogy a szomjazó veti rá magát egy horpadt bádognakulacsra a sivatagban...”. A bábjáték „látens módon mindig minden munkájában jelen volt. Teátrális szemléletében, a totális színházról vallott nézeteiben, a metafora iránti kifinomult érzékével megkomponált színpadi helyzeteiben”. (*Balogh*, 2015, 73–74., vö. még *Németh*, OSZK Kézirattár Fond 63/78, *Futaky*, 1993, 62)

Az 1970-es évektől indultak el a kaposvári színház új nyelvezetű kísérleti előadásai, s ha nem is közvetlenül Németh Antal hatására, de az új rendezőgeneráció (Zsámbéki Gábor, Ascher Tamás, Babarczy László, Ács János stb.) hasonló szemlélettel folytatta színház-pedagógiai tevékenységét. Ebben az időszakban már a műsorterv összeállításában, az előadások látványvilágának elemeiben, az előadások szöveges és metakommunikatív utalásrendszerében jelentek meg a tudatos beavató színházi törekvések. Már a 70-es évek elején bevezették a ma beavató előadásnak (akkoriban drámaszemléltetésnek) nevezett formát, elsősorban középiskolai kötelező olvasmányokhoz kapcsolódva (*Trotz*). A gyermekdarabokat a felnőtt előadásokhoz hasonló rendezői, színészi és scenikai igényességgel állították színpadra. (2–3. kép)

2 *Nánay István* Emlékmorzsák című írásában is szó esik Németh Antal jó értelemben vett maximalizmusról, vagyis arról, hogy az amatőr bábjátásban is a lehetőségek szerinti művészi igényességet várta el az amatőr bábjátékosoktól. Erdős István így idézte fel alakját: „Amikor először megjelent, szólni is alig mertünk hozzá. (...) Látszott rajta, hogy nagyon szereti a bábort, és egyáltalán nem bánt velünk lekezelően. (...) Minden megoldást türelmesen elmagyarázott, hogy tudjuk, mit miért csinálunk. Részletesen ismertette, hogy innen így és így kell eljutni oda, s megkövetelte a precíz lejárást. Következetességét nem rendezői önkényként éltük meg, mert úgy éreztük: egy közösségi munka részesei vagyunk.” *Nánay*, 2009. 6. 13. o.; vö. még *Kós, Németh, Dr. Óhidy és mtsai.*, 1955, XX.

2. kép: J. Arden – M. Arcy: Királyi kegy, 1974 – jelmezrajz (Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Kaposvár – A Csiky Gergely Színház archívuma)

3. kép: J. Arden – M. Arcy: Királyi kegy, 1974 – jelmezrajz (Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Kaposvár – A Csiky Gergely Színház archívuma)

A 70-es évektől tudatos közönség szervezés folyt a művelődési házak népművelőinek, a megye iskolaigazgatóinak és pedagógusainak, a Tanítóképző Főiskola vezetőinek és diákjainak, valamint az üzemek és a kórházak vezetőinek bevonásával. A korabeli források alapján nem minden intézménytípusban tapasztaltak megfelelő együttműködést, voltak kirívóan passzív intézmények, de a visszaemlékezésekből egyértelműen kiderül, hogy a legstabilabb nézőrétegük a gimnáziumok diákjai és a Tanítóképző Főiskola hallgatói voltak. Ebből az időszakból két érdekességet emelek ki. A sajtó is több helyen beszámolt arról, hogy a tanítóképzősök kértek először olyan bérletet, amelyben nem szerepelt operett, helyette a tanulmányaikhoz is kapcsolódó drámák bemutatását kérték (Mészáros, 1973, 11–13). Szintén fontos mérföldkő volt az 1973-ban megszervezett Kaposvári Színházi Hónap, amelynek keretében meghívták az akkori kísérletező, szintén új színházi formákat kereső hazai társulatokat, mégpedig a 25. Színház és a szolnoki színház néhány produkcióját. Utóbbival szintén az volt a céljuk, hogy az új színházi nyelv iránt fogékony diákoknak és a helyi értelmiségieknek felmutassák az akkori kaposvári színházi törekvésekhez hasonló művészi formakeresés legizgalmasabb műhelyeit (i. m. 13–15). A közönség szervezés és -megtartás egy különleges formája volt, amikor a Táncsics Mihály Gimnázium óvónőképzős diákjait megkérték, hogy tartsanak gyermekfelügyelettel egybekötött foglalkozásokat kisgyermekes családok gyermekeinek a Stúdió színpadon, miközben a szülők színházi előadásokat néznek. Később a nem játszó színészek is elvitték gyermekeiket ezekre a foglalkozásokra, így ők is meg tudták nézni színészkollégáikat a színpadon (*Kulisszák nélkül...*, 1977, 1–4.; Horányi, 1977).

Az Ascher Tamás-féle Pinokkió már igazi családi színház volt, és mágikus világával, gyermekrajzra emlékeztető, óriási színes játékterével – a felnőtt nézőnek is művészi élményt nyújtva – évekre megalapozta a kaposvári gyermekelőadások stílusát és karakterét. Az előadás szakított az eredeti mű didaktikus végkicsengésével: „a kalandvagy, a kíváncsiság himnusát akartuk megénekelni benne. Varázslatokra alkalmas színpadképet készítettünk, melyben a humor széles skálája, a szelídtől a morbidig egyaránt formát ölthet. Korántsem szerettük volna kiiktatni a szörnyűségeket, sőt inkább kaján örömmel a groteszk humor felé tereltük az előadás hangnemét” – emlékezett vissza Pauer Gyula látványtervező (*Saád*, 12).

2. Hagyományörzés és jelenkori kihívások a színházi nevelésben

Kaposváron színházi és közönségneveléssel foglalkozni hálás, de felelősséggel járó örökség. Kaposváron – a Nemzeti alaptanterv óraszámaitól függetlenül – természetes, hogy színházi nevelési hagyományainkat folytatnunk kell. Kurzusaink nem konkrét

iskolai tantárgyakhoz rendelik ezeket az ismereteket, inkább azt a szemléletet próbáljuk közvetíteni a hallgatóknak, hogy bármely témakör érzékítéséhez használhatók a bábok, a drámajátékok, a színpadi megjelenítés (irodalom, történelem, zeneirodalom, környezeti nevelés stb.). A színház jelenleg is szoros szimbiózisban él a város közönségével. A közönség-színész viszony az idők során átalakult. Főként a feldolgozó foglalkozások során, az alkotók értelmezői partnerré avatják a nézőt. Tehát a néző túlléphet a „passzív rajongó” szerepkörén.

Egy átgondolt színházpedagógiai koncepció mentén kidolgozott bérletrendszerrel párosulva a családi színház mellett Kaposváron is megjelentek a kifejezetten korosztályi darabok (Pöttöm előadások-csecsemőszínház [0–3 éves korig], gyermekbérlet [óvodás-kisiskolás korosztály], diákbérlet [felső tagozat], kamaszbérlet [14–18 éves korig], kreditbérlet [egyetemi hallgatók]). A korosztályi darabok tartalmi-formai jegyeivel a pedagógus szakos hallgatók különböző színház-pedagógiai kurzusok keretében ismerkednek meg. Az egyetem színészhallgatói számára is kiváló gyakorlati terepet jelentenek a gyermekelőadások. A kamaszelőadások feldolgozó foglalkozásaiban oktatóink, óraadóink is közreműködnek.³

3. Tantervek, foglalkozásmodellek

3.1. A színházi élmény feldolgozása című kurzus bemutatása

A tárgynak kettős célja van:

1. Értő közönség nevelése, akik a színházi hatáselemek árnyaltabb elemzésére is képesek;
2. Az áttekintett hatáselemek, játéktechnikák egy részének sikeres áttemelése a kurzusokon folyó dramatizálási tevékenységbe, illetve a hallgatók saját foglalkozásterveibe.

A tárgy témáiból néhányat kiemelve:

- Az adott előadás jelentősége színháztörténeti kontextusban: ha a színház repertoárjába többször visszatérő darabról van szó, összevetjük a jelenkori adaptációt korábbi, jelentős rendezésekkel (*Pinokkió*, *Diótörő* stb.) Ugyanennek a témának egy másik megközelítése lehet egy-egy rendező több előadásának összevetése: egy idő után a hallgatók maguktól is észreveszik, hogy – főként gyermekelőadásokban – bizonyos színpadi elemek, kellékek, megoldások tudatosan ismétlődnek vagy va-

³ Ezeket a feldolgozó foglalkozásokat jelenleg Gombos Péter, Sárközi Angéla és Tolnai Mária vezetik.

riálódnak egy-egy alkotónál, és azt a célt szolgálják, hogy az előadások ismétlődő jelrendszerével a fiatal nézők egy színházi nyelvet is megtanuljanak, szokjanak hozzá azokhoz a színpadi megoldásokhoz, amelyek mentén a színház kommunikálni szeretne velük.

- A hangulatteremtő hatáselemek – vizuális, akusztikai tárház vizsgálata:
 - A fénydramaturgia lehetőségei: elsősorban gyermekelőadásokban nézzük meg, hogy az alakító, formáló, kifejező fényekkel, a színes fények alkalmazási módjaival hogyan lehet tágítani, tapinthatatlanná tenni a teret. A fény felhasználása különösen hatásos lehet, amikor földöntúli szereplőket, történéseket vagy álomszerű jeleneteket kell megformálni.⁴
 - Különböző színpadi konvenciók, technikák megjelenése egy előadáson belül: a mai gyermekelőadások jelentős hányadában az élő színészi játékban a szöveges előadás mellett mozgásszínházi jelenetek, rajzfilmszerű elemek teszik jelentésgazdagabbá a látványt. Az élő színészi játék mellett gyakran jelen van a hagyományos bábjáték, az óriás bábok és az árnyjáték is. A különböző játékformák váltogatása a történet könnyebb befogadását is segíti. (Például az árnyjáték alkalmas a különböző próbatételek összevonására, a bábos jelenetek az álomban zajló eseményeket elkülöníthetik az élő színészi játékkal bemutatott valóságosnak ható történésektől.) Az előző elemek mellett a jelmezek, kellékek színszimbolikájával és az egyéb szimbolikus színpadi jelzésekkel is foglalkozunk, hiszen előbbieik segítik a gyermeket a történet fordulatainak, konfliktushelyzeteinek megértésében, verses irodalmi műfajok esetében a különböző költői eszközök (hasonlat, metafora) megértését is hatékonyan szolgálják a színpadon megjelenő látványkompozíciók. A jelmez esetében beszélünk arról is, hogy megpecsételően jellemezheti a figurát, segíti a szerepformálást, a figura igazi arcának megtalálását, meghatározza a mozgást és a gesztust. Indokolt esetben akár hosszabb szöveget is képes kiváltani egy gesztus vagy egy fényváltás, a térkompozíció is segít befogadni bonyolult gondolatsorokat (vö. *Tarján*, 2012, 2014).
 - Az irónia és a humor jelenléte: a gyermekelőadások nélkülözhetetlen része. A befogadhatóság és a közönségsiker egyik alapja. A szöveg humorán túl a vizuális és akusztikus gegek, mulatságos színpadtechnikai bravúrok tárháza végtelen a színházban, de fontos, hogy dramaturgiailag ne lógjanak ki ezek a jelenetek az előadás egészéből, tehát ne legyenek öncélúak (vö. *Tasnádi*).

⁴ Vö. Lúdas Matyi a cirkuszban – Fővárosi Nagycirkusz, <https://www.youtube.com/watch?v=cYcfy1deDz4> (letöltve: 2020. 01. 25.)

3.2. Kreatív alkotóműhely

A kurzus keretében főként mesedramatizálás zajlik, különböző játéktechnikák kipróbálásával. Az imént ismertetett hatáselemeket a lehetőségek és a hallgatók képességei szerint igyekszünk alkalmazni. A kurzus három oktató közreműködésével zajlik. Művésztanár kollégám, Rónai Gábor vezetésével készülnek a díszletek, jelmezek. Törekszünk arra, hogy előbbieik karakteresek, kifejezők, indokolt esetben humorosak legyenek. A dramatizálás során átdolgozzuk a meseszöveget, aprólékosan megtervezzük a színpadi mozgásokat, a hallgatókkal közösen kiválasztjuk az aláfestő zenéket és a beépítendő dalokat. Általában minden csoportban van néhány ügyes hangszeres, énekes hallgató, akik előben játsszák, éneklik a kiválasztott zenéket. Utóbbiakat énektanár kolléganőm, Nagyné Árgány Brigitta vezetésével tanulják be. Legutóbb a *Brémai muzsikuskok* című mese feldolgozásánál többek között a macska bevonulása közben a *Rózsaszín párdúc* című rajzfilmből is játszottak zenét, a betyárok és a zenélő állatok viaskodása közben pedig Hacsaturján *Kardtánc*ának eljátszására is vállalkoztak. A végzősökkel ebben a félévben bábos dramatizálást csinálunk bábkészítéssel egybekötve. A kurzus célja itt az, hogy a bábok esztétikus, szép anyagokból készüljenek, karakteresek, kifejezők, egyediek legyenek (közelítsék meg a művészi bábokat). Különösen figyelünk az arcok kialakítására: a báb arca fejezzen ki valamilyen érzelmet, tehát ne faarcú legyen! Idén a répamesét készítettük el ujjbáb- és csipeszbábváltozatban.

4. Hallgatók által készített foglalkozástípusok

Végül néhány hallgatói munkát, szakdolgozattémát szeretnék bemutatni. Nagy örömünkre szinte minden pedagógus szakon nagy számban választanak a bábos adaptációhoz, a színházi neveléshez, drámapedagógiához kapcsolódó témákat. Sok kreatív foglalkozásmodell készült az elmúlt években. A legjobbabból szeretnék kiragadni néhányat.

4.1. Foglalkozásmodellek kisgyermekeknek

Az egyik kiemelt munka egy drámapedagógus hallgató foglalkozástervezte. Nemes Nagy Ágnes *Az aranyecset* című művének Rózsa-rózsa jelenetét dolgozta fel óvodások számára, a dobozszínház-síkbáb, illetve az árnyjáték technika alkalmazásával. Aprólékosan dokumentálta színházának elkészítési menetét (Kiss, 2019) (lásd. 4. kép).

4. kép: Nemes Nagy Ágnes Az aranyecset című művének feldolgozása óvodában a drámajáték eszközeivel (Készítette: Kiss Melinda végzős drámapedagógus hallgató)

Képzéseink során a legkisebbek színházi nevelése is fókuszba kerül, természetesen elsősorban a csecsemő- és kisgyermeknevelő szak kapcsolódó kurzusain, de más szakok specializációin is. Pedagógus szakos (óvodapedagógus, tanító, gyógypedagógus) hallgatók fejlesztő biblioterápia specializáció keretében kapták azt a feladatot, hogy készítsenek egy komplex művészeti foglalkozástervezetet, amely egyaránt alkalmas az értelmi, illetve az érzelmi-szociális képességek fejlesztésére. A másik kikötés az volt, hogy a foglalkozás legalább három részből álljon, tartalmazzon zenés-mozgásos tevékenységet, színházi eszközökkel történő meseadaptációt és a mese motívumait felhasználó kézműveskedést, amelynek keretében természetes anyagokból valamilyen egyszerű, de hasznos tárgy készüljön.

A következőkben a szemináriumi csoportom egyik legjobban sikerült foglalkozástervezetén keresztül szeretném bemutatni a komplex művészeti foglalkozások hatásmechanizmusait. A gyakorlatban is megvalósított foglalkozástervezet a kaposzserdahelyi Biztos Kezdet Gyerekház hátrányos helyzetű családjai és elsősorban 0–3 éves korú gyermekeik számára készült (készítője: Kasza-Kiss Brigitta III. éves óvodapedagógus hallgató, aki később OTDK-munkává is fejlesztette ezt a dolgot).

A hallgató a foglalkozásokat harminc perc időtartamúra tervezte az édesanyák bevonásával. Minden alkalommal más téma köré épült a tevékenység (test-testtudat; szociális készségek: kötődés-elszakadás, család, megtartó erő, kapcsolatok-empátia; ismerkedés a világgal: színek; ellentétpárok-relációk). A harminc perc három egyenlő részre tagolódott. Szem előtt tartottuk a játékoság, az önkéntesség, a változatosság elvét és az ismétlés lehetőségét. Az első rész egy mozgásos-mimetikus mondókázós/énekes rész volt, amely során a gyermekek és az édesanyák is akklimatizálódhattak. A középpontban álló második foglalkozásrészben az interaktív meseélmény éppen úgy hozzájárult a személyiség fejlődéséhez, mint a mese által közvetített új ismeretek. Itt a mese feldolgozása papírszínházzal, illetve árnyjátékkal valósult meg. Az említett dramatizált formák azért bizonyulhattak itt is hatékonyak, mert hároméves kor alatt a vizuális ingerek (báb, kép, mozdulat) tartósabban hatnak a gyermekekre, mint a csak szöveg formájában hallott mese (Kasza-Kiss, 2017, 31–33).

Itt felismerte a hallgató a több foglalkozásban felhasznált papírszínház lehetőségeit, műfaji sajátosságait, amelyek szórakoztatási, terápiás és pedagógiai lehetőségek sokaságát hordozzák (Fekete-Szabó, 2013). Ezek a művészi illusztrációkkal bővített mesék kifejező képeikkel rengeteg rejtett közlést hordozhatnak a szereplőkről és a történekek összefüggéseiről (Révész, 2016). A mesélő sokszínűen használhatja mimikáját, gesztusait, hanghatásokat alkalmazhat, vagy a képek cseréjének dinamikáját változtatva érhet el drámaibb hatást (Daróczy, 2016; Kasza-Kiss, Nagyné Mandl, 2016; Makkai, 2011).

A harmadik, záró részben egy játékba visszavezető, közös (anya-gyermek) kézműves tevékenység valósult meg. Az anyákkal közösen egy esztétikus, hazavihető használati tárgyat készítettek a gyermekek (Kasza-Kiss, 2017, 44). A tervezetekben azokat a kompetenciákat emeltük ki, amelyek fejlesztése ebben a korosztályban, kiváltképpen a hátrányos helyzetű családoknál a legfontosabb. A fejlesztendő területek: kognitív kompetenciák (nyelvi, tanulási, matematikai, természettudományos képességek); szociális, személyes kompetenciák (kapcsolatteremtési, beleérző, kooperációs képességek); mozgásos kompetenciák (kézügyesség, finommotorika, mozgáskoordinációs képességek).

A *Kicsi-nagy* című foglalkozás második részében hangzott el a „kicsi-NAGY” mese, árnyjátékként, papírszínház keretben. A meseadaptáció Agócs Írisz illusztrátor *Kicsi, nagy* című meséje alapján készült, sziluettbábokkal, asztali árnyszínházzal előadva. A hallgató az árnyszínház hátterét egy asztali lámpával világította meg, ezzel is odairányítva a figyelmet. A koreográfiát, a bábokat és az árnyjátékkeretet saját maga készítette el. A mese egy nagy elefánt és egy kicsi madár barátságáról szól. A viszonyítások, relációk tökéletes érzékelése mellett egyszerű, de kifejező szavakkal él. Az árnyjáték négy-négy képből állt. Négy a kicsiség előnyeit, négy pedig a nagyság előnyeit mutatta be. (Miközben az árnyjáték folyt, Chopin Tavaszi keringő [Spring waltz] című zenedarabja volt hallható.) (Agócs, Kasza-Kiss)

A mesélésnél a hallgató a fentebb ismertetett papírszínház mesélési technikát alkalmazta, amely lehetőséget adott a gyermekek bekapcsolódására és a „színházszerű” mesélésre.

4.2. Foglalkozásmodellek kisiskolásoknak

Egy tanító, magyar műveltségterületes hallgató dramatikus népszokások és drámajátékok segítségével dolgozott fel meséket, balladákat, gazdag néprajzi szemléltetőanyag (népdalok, népi rigmusok, népviseletek, népművészeti motívumokkal díszített használati tárgyak) felhasználásával. A foglalkozások a barátságtípusokat és a szerelem témakörét járták körül, a kapcsolódó népszokások felhasználásával (Kiss, 2020).

A Kaposvári Egyetem drámapedagógia szakirányú továbbképzésének lezárásaként egy másik hallgatónk a kaposvári Csiky Gergely Színház aktuális évadában (2016/17) játszott gyermekelőadásához, Lázár Ervin *Négyszögletű kerek erdő* című meseadaptációjához készített előkészítő és feldolgozó foglalkozást, drámapedagógiai eszközökkel. A mesék nem szokványos színházi adaptációinak értelmezését e színházi előadások élményét kiegészítő foglalkozástípusok is segíthetik. Az egyik kedvelt forma a színházlátogatást megelőző, több művészeti ág kifejezési lehetőségeit felhasználó – dramatikus játék keretei között zajló – előkészítő foglalkozás. Az utólagos feldolgozó foglalkozás munkaformái pedig szintén segítenek értelmezni, mélyíteni a színházi produkció jelentésrétegeit, a sikeres művészeti és érzelmi nevelés, valamint a szövegértési képesség fejlesztése érdekében (vö. *Gombos, Tolnai* 2013, 90–95. o.). Szintén *A tanítási dráma munkaformái, modellek* című kurzus tananyagaként a hallgatók elsajátítják azokat a dramatikus munkaformákat, játéktípusokat, foglalkozásstruktúrákat, amelyek segítségével össze tudnak állítani egy színházi előadást előkészítő és feldolgozó foglalkozást. A foglalkozások összeállítása előtt megtervezik a helyszínt, az eszközöket, a téma fókuszát (jelen esetben: összetartás-elfogadás, az egyén és a közösség érdeke), a tanulási területet (például: társas kapcsolatok, önkifejezés).

A hallgató által tervezett drámafoglalkozások alapja tehát egy színházi előadás volt, egy nagyrészt prózai, zenei betéteket tartalmazó mesejáték. Drámapedagógiai szempontból szerencsésebb, ha a tanulócsoporthoz választhatunk előadást, figyelembe véve az életkori sajátosságokat és az adott csoport jellemzőit. Jelen esetben ez nem volt megvalósítható, hiszen Kaposváron egy közsínház működik, aminek a gyermekszínházi kínálatára tudtunk építeni. A tervezésnél a hallgató – az íráskészséget igénylő feladatok miatt – a 8-9 éves korosztályt célozta meg. A Nemzeti alaptantervben a vonatkozó korosztálynál szerepeltek Lázár Ervin művei, ezért is indokolt volt a fenti korosztály kiválasztása. Végül a hallgató második osztályos tanulókkal tartotta meg az előkészítő és a feldolgozó foglalkozást is.

A közös játék után a hallgató arra kérte a gyerekeket, hogy rajzolják le azt a helyet, ahol szerintük semmi baj nem történhet, ahol mindenki jól érzi magát. A rajzokat – még

a színházlátogatás előtt – aznap el is készítették. A rajzokon is látszott, hogy sok gyerekre nagyon erős hatással voltak az általa vagy a társai által megformált szerepek, pedig nem volt feltétel, hogy a mesebeli tisztást kell lerajzolniuk (Borsosné Horváth, 2017, 40–43). A színházba a pedagógusok kísérték el a gyerekeket. Arra ilyenkor nincs lehetőség, hogy rögtön az előadás után beszélgesse az osztály és a tanító a látottakról, pedig sok benyomás éri a gyerekeket. Az élmények lerajzoltatása áthidalhatja ezt a hiányt, hiszen a számukra legizgalmasabb jelenetet újra tudják élni a rajzolás során. A hallgató szerint azt is érdemes lenne vizsgálni, hogy a kísérő pedagógusokat elválasztva a gyerekcsoportoktól, változna-e a gyerekek nézői attitűdje. Viszont ha az is célunk, hogy az előadást értő és a színházi élményekre nyitott befogadókat neveljünk a gyerekekből, akkor érdemes szerepmintát nyújtania (nézőszerep, értelmezőszerep, színházlátogató szerep) a pedagógusnak. Az előkészítő és feldolgozó folyamatnak része a színházi viselkedés és a nézői magatartás elsajátítása is (i. m. 45).

Irodalom

- Balogh G. (2019). Németh Antal és a bábjáték. *Szcenárium*. 3, 5–16.
- Balogh G. (2015). *Németh Antal színháza*. Budapest, Nemzeti Színház.
- Borsosné H. E. (2017). *Színházi élmény előkészítése és feldolgozása. A négyzögletű kerek erdő című előadáshoz készített foglalkozás kisiskolás korosztály számára*. Szakdolgozat. (Konzulens oktató: Nagyné Mandl Erika), Kaposvár, Kaposvári Egyetem.
- Csányi D., Simon K., Tsík S. (szerk. 2016). *Papírszínház módszertani kézikönyv*. Csimota Könyvkiadó, Budapest.
- Daróczi G. (2016). Ajánló a Papírszínház módszertani kézikönyvhöz. Csányi D., Simon K., Tsík S. (szerk.) *Papírszínház módszertani kézikönyv*. Csimota Könyvkiadó, Budapest.
- Dr. Székely Gy. (1994). Jaschik Álmos díszletei a Csongor és Tündéhez. In: *Magyar Iparművészet*. 3. 13–15.
- Dr. Székely Gy. (1994). Pekáry István Csongor és Tünde-tervei. In: *Magyar Iparművészet*. 3. sz. 12.
- Fekete-Szabó V. (2013). *Ajánlás Szalma Edit A Három toll című, a Grimm fivérek meséje nyomán készült papírszínház meséjéhez*. Csimota Könyvkiadó, Budapest.
- Futaky H. (1993). Németh Antal Pécssett. *Jelenkor*. 36 (1), 62–78.
- Horányi B. (1977). Óvoda a színházban. Szülők a nézőtérén, gyerekek a játékszobában. *Somogyi Néplap*. 1977. dec. 3.

- Gombos P. – Tolnai M. (2013). Színházi élmény feldolgozása a drámapedagógia eszközeivel – egy kaposvári program tapasztalatairól. *Gyermeknevelés*, 1. (2), 90–95.
<https://doi.org/10.31074/gyntf.2013.2.90.95>
- Kasza-Kiss B. (2017). *Komplex esztétikai nevelés kora gyermekkorban*. OTDK dolgozat. (Konzulensek: Podráczky Judit, Nagyné Mandl Erika), Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár.
- Kasza-Kiss B. – Nagyné Mandl E. (2016). A kamishibai (papírszínház) bemutatása egy konkrét előadás alapján. *Dunántúli mandulafa I. Gyökerek*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár, 96–101.
- Kávási K. (2018). *Németh Antal a Nemzetiben és száműzetésben*. MMA Kiadó, Budapest.
- Kiss K. B. (2020). *A dramatikus népszokások felhasználása az irodalomtanításban*. Szakdolgozat. (Konzulens oktató: Nagyné Mandl Erika), Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár.
- Kiss M. (2019). *Színházi nevelés az óvodában drámajátékok felhasználásával. Nemes Nagy Ágnes Az aranyecet című művének feldolgozása*. Szakdolgozat. Melléklet. (Konzulens oktató: Nagyné Mandl E.), Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár.
- Kós L., Németh A., Dr. Óhidy L. et al. (1955). A bábjátás Magyarországon. „*Művelt Nép*”, Budapest.
- Kulissák nélkül... (1977). Magyar Televízió, XII. 20. 18.00. Gépirat 1–4.
- Makkai Kinga (2011): Papírszínház, azaz a kamishibai <https://konyvmutatvanyosok.wordpress.com/2011/10/20/papirszinhas-azaz-a-kamishibai/> (letöltve: 2019. 12. 28.)
- Mandl E. (2005): *A közönség szerepe Németh Antal színház- és kritikaelméletében. The Role of the Audience in Antal Németh's Theory of criticism and theatre. Symbolon – Revista de Stiinte Teatrale*, 6, 158. Mészáros T. (1973). *Kaposvári színházi hetek*. Magyar Rádió, 1973. v. 27. 8.30. Gépirat. 1–15.
- Nánay I. (2009). Emlékmorzsa. *ArtLimes*, 6., 11–15.
- Mészáros T. (1973). *Kaposvári színházi hetek*. Magyar Rádió, 1973. v. 27. 8.30. Gépirat. 1–15.
- Németh Antal próbarend-bejegyzése a Csongor és Tünde kaposvári házfőpróbájához (1956). Az évadnyitó bemutató előadás próbarendje. Kézirat. Bemutató: 1956. szeptember 14. Lelőhely: Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Kaposvár – Csiky Gergely Színház archívuma.
- N. Mandl E. (2012). A fények dramaturgiája. a világítás szerepe Németh Antal „látvány-színházában”. *Symbolon – Revista de stiinte teatrale*. 13. 37–42.
- Németh A. (1988). Új színházat! Válogatott tanulmányok. Koltai Tamás (vál. és szerk.), *Műzsák*, Budapest.

- Németh Antal (1957). Bevezető szavak „A mi kis városunk” kaposvári főpróbája előtt. In: N. Mandl E. (2005): *A közönség szerepe Németh Antal színház- és kritikaelméletében. The Role of the Audience in Antal Németh's Theory of criticism and theatre. Symbolon – Revista de Stiinte Teatrale*, 6, 158.
- Németh A. (1956). Az 1956. év második felében tartandó tudományos előadások. Kézirat. Lelőhely: OSZK Kézirattár Fond 63/78.
- Németh A., (1955). *Kelet bábjátékművészete*. Művelt Nép, Budapest.
- Révész E. (2016). Mese, kép, színház – Papírszínház a művészettörténész szemével. In: Csányi D., Simon K., Tsík S. (szerk.) *Papírszínház módszertani kézikönyv*. Csimota Könyvkiadó, Budapest.
- Saad K. (é. n.). A képzőművészet titkos jelenléte. In: Pauer Gyula, *A pszeudo a színházban és a filmben*. 12. URL: <http://pauergyula.hu/bibliografia/konyvpdf/14-Szinhaz-1.pdf> (letöltve: 2020. 02. 15.)
- Selmecei E. (1991). *Németh Antal, a magyar színház enciklopédistája*. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest.
- Szombathelyiné dr. Nyitrai Á. (2011). Mesékből sarjadó kompetenciáink. *Kapocs*, 45., 12–21.
- Tarján T. (2014). Varázsláda, díszdoboz [online] 2014.03.20. URL: http://www.revizoronline.com/hu/cikk/4947/petofi-sandor-janos-vitez-nemzeti-szinhaz/?label_id=4652&first=0 (letöltve: 2020. 01. 20.)
- Trotz Tibor jegyzete a Csiky Gergely Színház gyermekelőadásairól (1972). *Élő Szó*. A Petőfi Rádió műsora. 1972. i. 30. 17.05. Gépirat. Lelőhely: A Csiky Gergely Színház Archívuma.

Videófelvételek

Agócs Írisz – Kasza-Kiss Brigitta: *Kicsi, nagy*.

<https://www.youtube.com/watch?v=vggIfXOQhXY> (letöltve: 2019. 12. 28.)

János Vitéz a Kolibriben. Interjú Novák János rendezővel. 2012. április 12.

<https://www.youtube.com/watch?v=CvO5UYttPrU> (letöltve: 2020. 01. 28.)

Lúdas Matyi a cirkuszban – Fővárosi Nagycirkusz

<https://www.youtube.com/watch?v=cYcfy1deDz4> (letöltve: 2020. 01. 25.)

Tasnádi István: *Lúdas Matyi: Válogatás a Magyar Dráma Napja alkalmából* – Budapest Bábszínház, <https://www.youtube.com/watch?v=5Cs-psFvqMg> (letöltve: 2014. 09. 25.)

Név: Nagyné dr. Mandl Erika

Munkahely: Szent István Egyetem Kaposvári Campus Társadalom- és Kultúratudományi Intézet

Beosztás/foglalkozás: egyetemi docens

e-mail: Nagyne.Mandl.Erika@szie.hu

Szakmai bemutatkozás: Nagyné Mandl Erika (1970) egyetemi docens, a Szent István Egyetem Kaposvári Campus Társadalom- és Kultúratudományi Intézetének oktatója. Okleveles esztétika szakos előadó, könyvtáros, tanító. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Somogy Megyei Tagozatának titkára. A Magyar Történelmi Társulat Vekerdi László Szakosztályának tagja. A Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság tagja. Érdeklődési és kutatási területei: színháztörténet, színházesztétika, színházi nevelés, művészeti nevelés, a művészeti sajtó története. Doktori értekezése: A Napkelet és a Magyar Szemle színházi írásai: Szerepük a két világháború között a hazai színháztudomány megteremtésében (2004). Fő művei: A zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház zenés színpada (2018); Nemzedéki önértelmezések a 80-as évek magyar színházában (2016); Filmszínpadi megoldások ifjúsági színházainkban (2015). Színház a magyar sajtóban a két világháború között (2012). A fények dramaturgiája. A világlátás szerepe Németh Antal „látványszínházában” (2012).